

**MIHAIL SEBASTIAN**

**DE DOUĂ MII DE ANI...**

Roman

**Cu o prefață de NAE IONESCU**

Studiu introductiv, fișă biobibliografică și referințe critice  
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

## CUPRINS

|                                                          |     |
|----------------------------------------------------------|-----|
| <i>Prolegomene la o estetică a conflictului.</i>         |     |
| <i>Cazul De două mii de ani... (Lucian Pricop)</i> ..... | 7   |
| <i>Fișă biobibliografică</i> .....                       | 15  |
| <i>Referințe critice</i> .....                           | 22  |
| <i>Prefață de Nae Ionescu</i> .....                      | 33  |
| <br>DE DOUĂ MII DE ANI                                   |     |
| Partea întâi .....                                       | 55  |
| Partea a doua .....                                      | 80  |
| Partea a treia.....                                      | 138 |
| Partea a patra.....                                      | 192 |
| Partea a cincea.....                                     | 220 |
| Partea a șasea .....                                     | 239 |



## PROLEGOMENE LA O ESTETICĂ A CONFLICTULUI

### *Cazul De două mii de ani...*

*De două mii de ani...* este un roman. Această încadrare într-un gen literar atât de popular în interbelicul românesc pare o subordonare banală și reducionista. În același timp, *De două mii de ani...* este un scandal, o etapă dintr-o istorie a antisemitismului românesc. Într-un proces al conflictelor interrasiale, *De două mii de ani...* este o piesă incriminatorie pentru mișcarea intelectualilor români dezabuzăți. Revoltătoare pentru omul rațional, ciocnirea între politic și literar a dat naștere unui alt fandom, justificabil tot cu instrumentar ideologic: evreul – victimă, scriitorul – exponent al ultrajului românesc. Toate aceste constatări nu fac altceva decât să așeze taxonomic poziționările istorice ale criticii față de romanul apărut în primă ediție în 1934 la Editura Națională-Ciorney din București.

Totuși, înainte de prezența în librării a cărții, există o istorie a războiului. Pentru înțelegerea acestuia, merită să evocăm câteva elemente din șantierul romanului.

Mihail Sebastian începuse să scrie romanul în perioada pregătirii doctoratului parizian, în 1931, și-l încheiase în 1933. Încă de când purcesese să lucreze la roman, îl rugase pe Nae Ionescu să scrie o prefață, pe care mentorul i-o predă discipolului după trei ani, în primăvara anului 1934.

Ce este straniu (dar și simptomatic) este că Nae Ionescu nu citise romanul în momentul în care scrie paratextul, dar știa problematica din numeroasele momente peripatetice evocate de Sebastian. Îngrozit de text, Sebastian merge la Mircea Eliade și se confesează. În

*Memorii*, Eliade notează: „Sebastian era palid, aproape desfigurat. «Mi-a adus Prefața, mi-a spus. E o tragedie. E o condamnare la moarte» a adăugat, întinzându-mi manuscrisul profesorului.”<sup>1</sup> De ce nu renunță Sebastian la textul lui Nae Ionescu intuind că se va isca un scandal, dar nu atât prin textul în sine, cât mai ales prin statutul paratextual al acestuia. Mihai Zamfir vorbește într-un articol recent despre proliferarea printre contemporanii noștri a prefețelor de încurajare amicală. „Există mai ales prefețele ori postfețele compuse, la rugămintea fierbinte a autorului, de terți, de alte persoane: iată genul de texte care ating inutilitatea absolută, de două ori ridicele – prin propria lor condiție de Prefață și prin intruziunea absurdă în carte a unui străin. Considerate un fel de caucionare superioară, sentințe definitive formulate de marele specialist din afară, prefețele și postfețele redactate la cerere au proliferat uluitor în ultimii ani; pe măsură ce nivelul valoric al acelor cărți se prăbușește, în aceeași măsură prefețele și postfețele semnate de presupuse autorități se multiplică în proporție geometrică.”<sup>2</sup>

A se vedea distanța între așteptările standard și ce i-a ieșit lui Nae Ionescu.

Acesta fiind cadrul primei apariții a romanului, coroborat cu articolele de întâmpinare (aliniindu-se de o parte și alta a câmpului de luptă) semnate de Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Gh. Racoveanu, Tudor Teodorescu-Braniște și mulți alții<sup>3</sup>, cum se face că și critici literari (precum Călinescu, Manolescu, Marta Petreu<sup>4</sup>, Mihai Iovănel<sup>5</sup>) au făcut jocul disputei evreiești? Din fericire, din ce

<sup>1</sup> Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 197.

<sup>2</sup> Mihai Zamfir, „Prefața”, în *România literară*, nr. 42/2015.

<sup>3</sup> A se vedea și Lucian Pricop, „Vendeta intertextuală”, în *Cum am devenit huligan*, Editura Cartex, București, 2016 pp. 7-14

<sup>4</sup> Documentarea cărții Martei Petreu, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, Editura Polirom, Iași, 2009, probează caracterul ireductibil al apartenenței la extremismul al unei părți însemnate din generația năistă, inclusiv a lui Sebastian, cronicarul *Cuvântului*.

<sup>5</sup> Mihai Iovănel, în *Evreul improbabil. Mihail Sebastian: o monografie ideologică*, Editura Cartea Românească, București, 2012, alege decuparea personalității lui Mihail Sebastian de pe fondul de idei al interbelicului. Rezultă o dare de seamă asupra câmpului literar al epocii prin filtrul Mihail Sebastian.

## REFERINȚE CRITICE

Caracteristic și substanțial este romanul *De două mii de ani*, foarte puțin roman în fond și, în partea în care romanțează, incolor. De fapt, el e o prezentare a tezei evreiești, un eseu polemic. Însă reacțiunile, stilizate în chip de jurnal, sunt depășite de luciditatea autorului, reduse la un mod de existență posibil, deși nu unicul. Doritor de a înțelege „clar și distinct“ totul, de a trăi toate atitudinile, chiar și pe cele opuse interesului ființei sale, eroul evreu suferă intens, dar caută a se cunoaște și a cunoaște cu răceală. Această poziție de interes artistic cărții deși, evident, eroul nu va putea ieși din cercul său vicios, opera rămâne un document obiectiv al unei mentalități ireductibile. La început, spre a experimenta tragicul, eroul, student înfruntă opoziția antisemiților și se lasă bătut. Scena este povestită ca o catastrofă, deși faptul în sine e meschin:

„– Ieși!

Mi-a spus vorba scurt, tăios. Se ridică de la locul lui, îmi face loc și așteaptă. Simt în jurul meu o tăcere încordată. Nu răsuflă nimeni. Un gest din partea mea și liniștea asta ar plesni...

Nu. Mă strecor din bancă și pășesc nesigur spre ușă între două șiruri de privitori. Totul se petrece cuviincios, ritual. Doar cineva lângă ușă îmi repede pieziș un pumn, care mă lovește numai pe jumătate. Un pumn întârziat, camarade.

Sunt în stradă. Uite o femeie frumoasă. Uite o trăsură goală care trece. Totul e la locul cuvenit: o dimineață rece de decembrie.“

Pateticul dovedește sensibilitatea exagerată a evreului, plăcerea de a se simți victima, incapacitatea lui congenitală de a concepe lupta

cu toate riscurile ei. Interesant, artisticește, este că eroul semnalează însuși această infirmitate. Hotărât să cunoască, el frecventează acum pe evrei. Exaltatorii ghetoului îi dau scrieri în idiș. Literatură în jargon? Eroul intelectual se simte străin. Picat într-un cerc vicios, cântă de silă în ebraică. Atunci se întoarce la singurul mediu viu, la familia sa evreiască din Brăila. Zugrăvirea acestei familii, cu decesele, riturile și psalmodiile sale relevă deodată în Mihail Sebastian un suflet bătrân, un Ronetti Roman, părând contemporan cu noi, în realitate turburător de arhaic, de transcendent. Scriitorul este respectabil evreu în toate fibrele sale și cu multă probabilitate numai în acea direcție ar putea crea. Familia nu-i ajunge eroului pentru a se încadra în prezent și el caută a se apropia de prietenii creștini. Atunci observă cu surprindere că toți fără deosebire au o rezervă antisemita. Eroul își acceptă destinul tragic și și-l formulează. Este și rămâne evreu; nu se creștinează și nu se asimilează; dar este evreu din România și iubește „ținutul“. Nici ghetoul, nici Ționul nu sunt țara sa:

„Aș vrea să cunosc bunăoară legiuirea antisemita care va putea anula în ființa mea faptul irevocabil de a mă fi născut la Dunăre și de a iubi acest ținut“.

Acesta este jurnalul intim al evreului, obiectiv și deci interesant estetic. Firește, luat pe deasupra, el este și o pledoarie. A-l discuta sub acest raport, ar fi să turburăm seninătatea artei. De observat că doar concluziile lui sunt chiar propozițiile ce motivează teza antisemiților. Mihail Sebastian a cerut lui Nae Ionescu o prefață care a produs scandal, evreii învinovățind pe autor de trădare, sau măcar de nedemnitatea de a se lăsa dezavuat. Totuși, definind problema evreiască (lucrurile interesează sub acest aspect ideologic), Nae Ionescu este în parte de aceeași părere cu autorul. Nu poți fi evreu și în același timp membru activ al unei națiuni creștine, deoarece mozaismul nu e o simplă confesiune, ci aspirațiunea către o comunitate ebraică universală, pe deasupra națiunilor creștine. Nu e suficientă simpatia pentru o țară, mărturisirea de credință. „Naționalitatea este... o stare organică.“ Dar: Asimilarea e inutilă. Evreul să rămână evreu. Ționismul e sinucidere. Drama judaică „nu poate fi dezlegată.“ Evreii trebuie să sufere, de vreme ce au respins pe Mesia. Tragicul e un fapt și prin urmare fără soluție politică. Cele două tabere nu s-ar putea

concilia decât prin dispariția uneia din ele. În fond ceea ce susține și romancierul. Umorist, Nae Ionescu se refugiază în teologie, dând a înțelege că, dacă nu va fi distrus, poporul evreu va rămâne damnat în viața veșnică.

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1985, pp. 963-964.

*De 2000 de ani* (1934) este dintr-odată altceva. Lui Lovinescu i-au plăcut primele două părți, acelea de jurnal intim, în care autorul însemnărilor se lovește de antisemitismul crescând în universitatea bucureștenă. Sunt cu adevărat paginile cele mai trainice din proza antumă a lui Sebastian. Deși materialul de viață este oribil, tonul este cât se poate de firesc. Nicio lamentație, nicio emfază. Condiția evreului discriminat, persecutat, alungat ori bătut este suportată cu stoicism. Acțiunea în aceste dintâi pagini se petrece în 1923, anul în care izbucnesc mișcările antisemite. De la un punct înainte, cursul firesc al notelor zilnice se rupe și romanul capătă o alură ideologică, care-i scade mult interesul. Într-o măsură, *De 2000 de ani* își datorează reputația prefetei din 1934 a lui Nae Ionescu. Lipsit de orice simț literar, Nae Ionescu vede în roman „problema iudaismului“ și dilema intelectualului evreu care vrea să știe de ce e sortit să sufere. Sofistica ideologică de rigoare a făcut restul. În fond, problema cărții nici nu este aceasta. Ea constă în refuzul de către Sebastian al oricărui naționalism, fie evreiesc, fie românesc. Eroul vrea să fie socotit o ființă umană cu tot ce decurge din asta pentru dreptul lui la viață, la gândire, la artă. Nici mai mult, dar nici mai puțin decât atât. Răspunzând lui Nae Ionescu, în *Cum am devenit huligan* (1935), volum compus dintr-o suită de texte mult mai interesante decât toată partea din urmă a romanului, Sebastian este el însuși de părere că *De 2000 de ani* a fost judecat, desigur și ca o consecință a prefetei, dincolo de ceea ce își propunea să fie: „...Scandalul a răscolit fapte și probleme ce se așază nu numai dincolo de carte, ci și dincolo de literatură. Plecată de la un fapt literar, bătălia și-a descoperit în scurtă vreme obiectivele politice. Este aici o flagrantă confuzie de planuri [...] Confuzia este în discuțiile noastre publice aproape o metodă“. Evreii habotnici l-au învinuit de a nu se simți unul de-al lor, alegând

să colaboreze la *Cuvântul* lui Nae Ionescu, naționaliștii români l-au tratat de „evreu huliganic“. *Adevărul literar și artistic* îl compara cu Alfred Rosenberg, iar *Viața românească* îl socotea un „sfertodot în idei“. Vâlva era, evident, de natură politică. Sebastian nu împărțea asimilaționismul lui Ronetti-Roman, din *Manasse*, nici nu se credea obligat moralmente să moară pe front, ca Ion Trivale. În plus, soluția creării unui stat evreiesc i se părea la fel de greșită, în încercarea de a da evreilor dreptul la unitate, ca și aceea marxistă care, punând lupta de clasă mai presus de etnic și religios, refuza să dea evreilor dreptul la diferență.

Într-un studiu șocant, publicat deocamdată numai în revistă (*România literară*), Marta Petreu propune o altfel de lectură a romanului, în urma reevaluării publicisticii politice a lui Sebastian din *Cuvântul*. Se pare că, reluate în volum doar în parte, articolele dintre 1931 și 1934 n-au fost recitite de nimeni. Ele explică faptul că autorul romanului *De 2000 de ani* a apelat la Nae Ionescu spre a-i scrie prefața și din alte motive decât acelea de ordin personal (loial fiind, Sebastian nu putea reveni asupra solicitării, vechi de trei ani, tocmai când Nae Ionescu se afla în închisoare). Raporturile excelente cu profesorul său portretizat în roman sub numele de Ghiță Blidaru) nu țineau pur și simplu de o admirație normală intelectual și afectiv, dar de o ideologie pe care foarte tânărul Sebastian o împrumutase de la Nae Ionescu. Marta Petreu este foarte drastică în această privință în studiul ei intitulat semnificativ *Diavolul și ucenicul său*. „...Ideile lui Sebastian provin, în proporție de măcar 90 sută, din laboratorul de gândire politică al lui Nae Ionescu. Nu avem, cu alte cuvinte, un ideolog original în persoana lui Sebastian“. Iar aceste idei sunt prea bine cunoscute. Marta Petreu pune un diagnostic categoric: „Sebastian a fost un extremist de dreapta moderat.“ Și, adaugă ea, un protocron în raport cu alții din generația '27: „Cioran sau Eliade au început să guste din extremismul politic mult mai târziu“. Recitind articolele lui Sebastian nu se poate să nu-i dai dreptate autoarei studiului: ele sunt fără excepție, antiliberale, antidemocratice și antieuropene pariind, ca și ale lui Eliade, pe iminența „revoluției spirituale“, singura în stare să scoată ura din marasmul politic; pentru Sebastian, Mussolini este ceea ce va fi Salazar pentru același Eliade; *Anschluss*-ul îl socotește inevitabil, cu toată disperarea cancelarului

austriac, care ar fi fost depășit de spiritul vremii; „minoritarii maghiari, sași, ucrainieni etc. (precizează Sebastian, incluzându-i probabil pe evrei în *etc.*) n-ar trebui să voteze, fiindcă ei n-ar avea în vedere „problemele de politică generală ale țării“, ci numai problemele lor „minoritare“. Într-un singur punct, Sebastian nu-l urmează pe Nae Ionescu: în privința hitlerismului. Și încă: mai ales în măsura în care Hitler era antisemit. Marta Petreu subliniază faptul că Sebastian exprima aceste idei nu ca un colaborator ocazional al *Cuvântului*, ci ca redactor, vreme de trei ani, adesea ca editorialist, și care n-a renunțat să-și publice articolele nici când ziarul a devenit oficiosul Gărzii de fier, iar Vasile Marin și Corneliu Zelea Codreanu, colegi de redacție. Ruptura s-a produs după interzicerea *Cuvântului* și, nu întâmplător, doar odată cu scandalul prefeței la romanul *De două mii de ani*. Fără însă ca Sebastian să revină în vreun fel asupra opiniilor lui. Cheia rupturii a fost antisemitismul de ultimă oră al lui Nae Ionescu, pe care, ca evreu, Sebastian l-a resimțit dureros. În *Cum am devenit huligan*, va recunoaște că ucenicul s-a înșelat în privința diavolului său, de care însă se va simți în continuare atașat afectiv. Problema pare mai degrabă personală decât ideologică. Bizar e că Sebastian, om altminteri inteligent, n-a întrevăzut, s-ar zice, niciodată că extremismul, de dreapta sau de stânga, conduce inevitabil la antisemitism. Cu atât mai mult cu cât acesta era evident în gândirea și comportarea celor din jurul său. În roman, el se arată incapabil să înțeleagă violențele studenților naționaliști. În *Jurnal* (început în 1935, când ruptura era clară) va înțelege la fel de greu că Eliade ori Camil Petrescu pot fi atât de orbi în fața discriminărilor și a persecuțiilor la care era supus prietenul lor. Rămâne inexplicabilă propria orbire, când, în urma unui articol fulminant al lui Nae Ionescu care solicita „retragerea tuturor evreilor de la posturile de conducere politică“, nu numai nu protesta, dar găsea nimerită excluderea minoritarilor de la vot.

Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, pp. 870-871.

Începem în acest număr dezbateră pe marginea volumului *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian* al Martei Petreu, apărut la Editura Polirom.



## DE DOUĂ MII DE ANI...

J'ose non seulement parler de moy, mais parler seulement de moy: je fourvoye quand j'escris d'aulture chose, et me desrobbe à mon subject. Je ne m'aime pas si indiscretement, et ne suis si attaché et meslé à moy, que je ne me puisse distinguer et considerer à quartier, comme un voysin, comme un arbre.

Montaigne,  
(*Essais, De l'art de conférer*)



## PARTEA ÎNTÂI

### I

Cred că nu m-am temut niciodată de oameni sau de lucruri, ci numai de semne și simboluri. Copilăria mea a fost otrăvită de al treilea plop din curtea bisericii Sfântul Petru, misterios, înalt, negru, cu umbra căzând în nopțile de vară prin fereastră, până deasupra patului meu – panglică neagră tăindu-mi în dungă cuvertura –, prezență care mă înfiora, fără să înțeleg, fără să întreb.

Dar am umblat cu capul gol pe străzile deșarte ale orașului ocupat de nemți: pete albe arătau pe cer trecerea avioanelor, bombele cădeau departe sau aproape, aici la doi pași, cu un sunet sec și scurt întâi, pe urmă cu o rezonanță largă de câmp.

Dar am privit netulburat, cu o rece curiozitate de copil, carele cu turci înghețați, trecând în decembrie prin fața porții, și niciodată înaintea acelor piramide de trupuri așezate ca butucii într-ostivă de lemne nu m-a cutremurat prezența morții.

Dar am trecut Dunărea, într-o luntre spartă, în baltă, spre sate lipovenești și mi-am sumecat simplu mânecile cămășii, când mi se părea că fundul putred n-are să mai țină. Și Dumnezeu știe cât de prost înotam.

Nu, nu cred să fi fost vreodată fricos, deși grecii de la grădina mare, care ne aruncau cu pietre când ne prindeau pe acolo, mi-au strigat-o zilnic de când mă știu și deși am crescut în strigătul ăsta, zvârlit din urmă ca un scuipat: jidan fricos.